

Statsspråk

Bladet for godt språk i staten

Foto: John Kannerberg / flick.com

Hva er «normalt» bokmål?

I 2020 er det 15 år siden den siste store endringa i bokmålsnormalen. Hvordan har det gått med bokmålet de siste åra?

AV SIGRID SØRUMGÅRD BOTHEIM

I 2002 ble samnorskpolitikken offisielt avslutta. Dermed var det ikke lenger et mål at bokmål og nynorsk skulle nærme seg hverandre og til slutt smelte sammen. I 2005 fastsatte det daværende Kultur- og kirkedepartementet en ny rettskrivingsnorm for bokmål. Det var den første rettskrivingsnormen i nyere tid der en av målformene ble normert på sjølstendig grunnlag.

– Etter endringa i 2005 forsvant en del valgfrie former, men det er fremdeles mulig å skrive både konservativt, moderat og radikalt bokmål, sier Urd Vindenes,

førsteamanuensis i norsk ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN).

Det er stor variasjon i bokmålsrettskrivinga, men det mest vanlige er en moderat form for bokmål. Vindenes sier at de formene vi oftest ser, blir oppfatta som de mest nøytrale formene.

– Sjøl om de ulike formene i rettskrivinga er likestilte, vil mange språkbrukere oppfatte noen former som mer korrekte enn andre. Det kan vi se både i mediene og i det offentlige. I mange situasjoner vil nok skribenter sensurere

Håpar språklova blir vedteken før jul

– Eg er veldig oppteken av at vi skal få vedteke språklova i 2020, slik at ho kan verke frå 1. januar 2021, seier kulturminister Abid Raja.

Lova vart noko forseinka på grunn av koronasituasjonen, men ho vart lagd fram for Stortinget før sommarferien. Nå håpar kulturministeren at Stortinget vil handsame lova før jul.

– Da eg vart minister 24. januar, var det allereie gjort mykje bra arbeid med språklova. Det har Trine Skei Grande og departementet mykje av æra for. Det var lagt eit grunnlag, men det var ikkje teke politiske avgjerder ennå. Eg har fått saka gjennom i regjeringa, og nå står vi samla om lovforslaget, seier Raja.

Les heile intervjuet med kulturministeren på sprakradet.no.

Studentene blir overraska når jeg sier at både *åssen*, *hvordan* og *hvorledes* er tillatte former i bokmål. URD VINDENES

seg sjøl, for eksempel når de skriver en jobbsøknad. Vi ser sjelden former som *åssen*, *sjøl* og *veit* i slike tekster.

All teknologien rundt oss kan også påvirke hvordan vi skriver, og på lengre sikt kan det føre til at bokmålet blir mer ensretta.

– Retteprogram og teknologigiganter som Google og Apple tillater mindre variasjon enn det som er lov. Vi kan si at tekstene går gjennom et normeringsfilter, sier Vindenes.

Bedre grunnlag for normering

Vindenes forteller at kildegrunnlaget for normeringa har endra seg ganske mye de siste åra. Nå har vi store tekstkorpus som alle kan søke i for å finne ut hva som er eller ikke er i bruk. Men et korpus gir sjelden et fullstendig bilde av den faktiske bruken.

– Vi må huske at mange tekster blir redigert av et forlag eller en avisredaksjon før de havner i korpus. Redaksjonene kan ha egne «husnormaler» der de luker ut ulike former som skribentene bruker. Derfor er det viktig å også ta med uredigerte tekster i kildegrunnlaget for normeringa.

– *Er folk glad i og opptatt av bokmål?*

– Jeg tror iallfall at veldig få er sinte på bokmål som målform. Bokmålsbrukere trenger ikke å stå på barrikadene for målforma si. Mange engasjerer seg likevel, særlig fordi normen gir rom for så mange varianter. Det fins foreninger for både riksmål og radikalt bokmål. Folk vil kjempe for den varianten de kjenner seg mest hjemme i. Noen vil ha en vid norm, andre vil ha en strammere norm. Det henger nok sammen med at noen er mer opptatt av at skriftspråket skal være talemålsnært, mens andre er mindre opptatt av den koblinga.

Normen skal ligge fast

Sturla Berg-Olsen er seniorrådgiver i Språkrådet og jobber blant annet med normering. Han forteller at hovedformer og klammeformer ble tatt bort i 2005-normen. En annen gjennomgripende endring var at det kom inn en del riksmålsformer, og at noen tilnæringsformer gikk ut. Disse tilnær-

mingsformene hadde i utgangspunktet kommet inn på grunn av samnorskpolitikken, der bokmål og nynorsk skulle nærme seg hverandre.

– Ord som *rekne*, *hugse*, *bølgje* og *ikorn* gikk ut i 2005. Mange ord med diftongen *au* måtte også vike, som *raud*, *haust* og *lauk*. Det samme skjedde med verbformer som *fraus*, *rauk* og *kraup*. Her ble formene med monofong stående, altså *frøs*, *røk* og *krøp*. Samtidig kom de nye formene *frøys*, *røyk* og *krøyp* inn.

Den gjeldende språkpolitikken legger til grunn at normene for bokmål og nynorsk i store trekk skal ligge fast. Det har altså ikke vært aktuelt å gjennomføre større rettskrivingsreformer etter 2005.

– Sjøl om normene skal være stabile, åpner Kulturdepartementet for en justering av 2005-normen i stortingsmeldinga som følger med forslaget om ny språklav. Der står det at det i arbeidet med 2005-normen ikke var anledning til å gjøre samme slags grundige undersøkelser som ble gjort med nynorsk-normen i 2012. Derfor kan det være grunn til å se om det trengs justeringer i bokmålsnormen basert på bruken vi ser i store korpus, sier Berg-Olsen.

Misforståelser om bokmål

Vindenes underviser i norsk ved lærerutdanningene ved USN. Hun liker å erte studentene litt ved å bruke uvanlige former.

– Studentene blir overraska når jeg sier at både *åssen*, *hvordan* og *hvorledes* er tillatte former i bokmål. De stusser også over at retteprogrammene ikke er utstyrt med alle de tillatte variantene. Det kan fort komme røde streker under tillatte ord.

– *Hvilke andre misforståelser om bokmål er vanlige?*

– Mange tror at om man skriver «flaska», så må man skrive «ei flaske». Men det er lov å bruke hankjønnsartikkel sjøl om man beholder a-ending i bestemt form av hunkjønnsord. Ellers tror mange studenter at de må skrive moderat bokmål når de sjøl skal undervise elever i norsk. Slik er det ikke. Alle tillatte former er likestilte! ●

Storsatsing på norsk fagspråk

Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet har gått sammen om en årlig bevilgning på til sammen fire millioner kroner til oppretting av en nasjonal termportal ved Universitetet i Bergen. Termportalen skal styrke norsk fagspråk og være et sted der fagfolk og innbyggere kan få oversikt over terminologien innenfor ulike fag. Termportalen finnes i dag i en prototypeversjon ved Universitetet i Bergen, og målet er at den skal bygges ut til en nasjonal termportal der alle store termbasert er tilgjengelige.

I dag finner vi terminologiske ressurser spredt i en rekke sektorer og organisasjoner, men forvaltere av sentrale termbasert (bl.a. Utenriksdepartementet, Standard Norge og Digitaliseringsdirektoratet) har sluttet seg til et felles mål om å tilgjengeliggjøre termene sine i Termportalen. Med de nye midlene er dette målet innen rekkevidde. Kvalitetssikrede, oppdaterte og allment tilgjengelige fagtermer, slik Termportalen legger til rette for, er en forutsetning for at vi skal ha et levedyktig og brukervennlig norsk fagspråk. Satsingen på Termportalen er derfor et viktig grep for å sikre framtiden til norsk fagspråk.

Voss herad er årets nynorsk-kommune

Prisvinnaren imponerte juryen med god informasjon til innbyggjarane på nynorsk, særleg i koronakrisa. Dei tilsette i heradet får systematisk opplæring i god målbruk, og dei kan ty til ein særskild «språkven» i administrasjonen når dei treng det. Resultatet er ein heradsadministrasjon med trygge språkbrukarar og mange gode nynorskambassadørar.

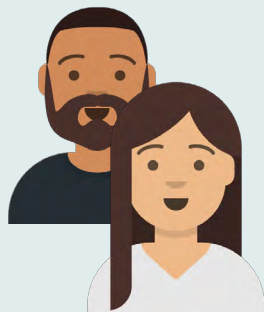
Juryen rosar og arbeidet heradet har gjort for å få gode digitale løysingar på nynorsk. Heradet har sagt tydeleg frå til produsentane at digitale plattformer og læremiddel i heradet skal vere på nynorsk.

Les grunngjevinga til juryen på [sprakradet.no](https://www.sprakradet.no).

Utvalde tips frå KS' rettleiar

på
1-2-3

Klart språk i digitale løysingar

1

Finn ut kva brukarane treng

Finn ut kva brukarane treng for at dei skal få til det dei vil, på fyrste forsøk.

- Sjekk kva brukarane har trunge hjelp til tidlegare, og kva dei synest er vanskeleg.
- Finn ut kva ord og termar som er etablerte på området, slik at målgruppa forstår innhaldet i dei ulike tekstane.

2

Skriv tekstar som forklarar, rettleier og instruerer

Hjelpetekstar

Ein hjelpetekst kan vera ei rettleiing som brukarane kan oppsøkje, ei rettleiing som høyrer til sjølve utfyllingsfeltet, eller ei feilmelding som hjelper brukarane når noko går gale.

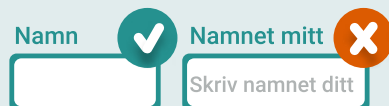

Slik går du fram:

- Forklar kva brukarane skal gjera, og eventuelt kor mange steg det er fram til dei er ferdige.
- Fortel kva informasjonen skal brukast til.
- Bruk heller ein hjelpetekst enn ei lenkje som fører brukarane ut av løysinga.
- Skjul gjerne hjelpeteksten, for eksempel i eit opne-og-lukke-element.

Leietekstar

Leietekstar er instruksane brukarane får når dei skal skriva inn svar i eit skjema eller liknande. Ein leietekst (engelsk: *label*) blir òg kalla spørsmålstekst.

Slik går du fram:

- Be om éin ting om gongen.
- Bruk du-form i leieteksten og eg-form i alternativa.
- Bruk eit spørsmål eller ei kort formulering for å få fram kva brukarane skal svara på.
- Sørg for ein logisk samanheng mellom leieteksten og svaralternativa.
- Ikkje plasser tekst i utfyllingsfeltet.
- Gje all relevant informasjon før brukarane skal svara.

Knappetekstar

Knappar med tekst skal gjeva brukarane høve til å utføra ei handling. Knappar skil seg frå lenkjer, som skal senda brukarane vidare til meir informasjon eller ei ny side.

Slik går du fram:

- Bruk velkjende knappetekstar som «Endre», «Send» og «Last opp».
- Bruk bydeform (imperativ) i det fyrste ordet på knappen.
- Bruk stor forbokstav.
- Ikkje bruk berre store bokstavar, dei er vanskelegare å lesa.
- Ikkje bruk punktum.

3

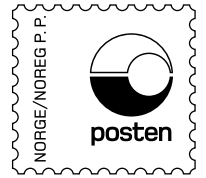
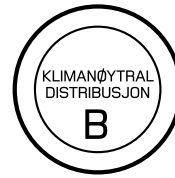
Test språk og innhald på brukarane

Målet med ein brukartest er å finna ut

- om innhaldet er lett å skimles
- om relevant informasjon er lett tilgjengeleg
- om brukarane forstår ord og formuleringar
- om brukarane oppfattar tonen som imøtekommande
- om teksten er tilgjengeleg for alle, òg for dei som brukar skjermlesar, har kognitive vanskar eller ikkje har norsk som fyrstespråk

Returadresse:
Språkrådet
Postboks 1573 Vikå
0118 Oslo

SPRÅKTIPS

Klarspråkstipset

Anglismer

I Statsspråk 4/2019 tok vi opp fenomenet fraselån og presenterte ei liste med tradisjonelle uttrykk som med hell kan brukes i stedet for nyere innlån fra engelsk. Nedenfor forlenger vi lista.

- **ha suksess** (*have success*) ha framgang, gjøre lykke, lykkes, vinne fram
- **i min mening** (*in my opinion*) etter min mening / etter mitt skjønn, jeg mener ...
- **i person** (*in person*) selv/sjøl, personlig, (sjelden: i egen (høye) person)
- **komme opp med** (*come up with*) komme med, finne/komme på, presentere, legge fram
- **møte et behov** (*meet a need*) dekke et behov
- **møte med** (*meet with*) møte, ha møte med
- **peke fingre mot, peke fingeren mot** (*point the finger at*) beskyldte, legge skylda på, anklage
- **på daglig basis** (*on a daily basis*) jevnlig, daglig, stadig, støtt, hele tida
- **strippet for** (*stripped of*) helt uten, fratatt all ..., ribbet for, blottet for
- **stå opp for** (*stand up for*) ta i forsvar, forsvare, fremme, kjempe for, stri for, støtte, arbeide for, slå et slag for, ta parti for
- **stå opp mot** (*stand up to/against*) kjempe mot, stri mot, motarbeide, arbeide mot, ta til motmæle mot, konfrontere
- **stå ut** (*stand out*) skille seg ut
- **ta til gatene** (*take to the streets*) demonstrere, protestere (i gatene), strømme ut i gatene
- **vinne noen over** (*win somebody over*) overbevise, overtale, vinne for en sak, få over på sin side eller sitt lag
- **være komfortabel med** (*be comfortable with*) like, kunne leve/trives med, godta

Klart språk i viktige lover

I 2017 fikk departementene tilbud fra Difi (i dag: Digdir) og Språkrådet om språkfaglig hjelp med lovtekster. Formålet var å bygge opp kompetanse om klart lovspråk hos lovskrivere i departementene.

Disse lovene ble gjennomgått av lovutvalg eller departement i samarbeid med Språkrådet:

Lov	Departement	Målform	Status
ny barnelov	Barne- og familiedepartementet (barnelovutvalget)	nynorsk	Lovforslaget (NOU) blir levert 1.11.2020.
ny barnevernslov	Barne- og familiedepartementet	bokmål	Lovproposisjonen har vært til høring.
ny havne- og farvannslov	Samferdselsdepartementet	bokmål	Loven trådte i kraft 1.1.2020.
ny lov om tros- og livssynssamfunn	Kulturdepartementet (ansvaret for loven ble senere overført til Barne- og familiedepartementet)	bokmål	Loven er vedtatt av Stortinget, men har ikke trådt i kraft ennå.
ny valglov	Kommunal- og moderniseringsdepartementet (valglovutvalget)	bokmål	Lovforslaget (NOU) er til høring.

I tillegg har Språkrådet bistått opplæringslovutvalget i arbeidet med ny opplæringslov. Lovforslaget (NOU) har vært til høring.

På klarspråk.no kan du lese mer om klart språk i viktige lover.

Språkeget

– klekket ut av kringkastingen

Årvåkenheten med å holde avstand på en meter, sprite seg og følge med er sløvere enn tidligere.

Nå må folk skjerpe sløvssinnet sitt!

Språkspørsmålet

Et ser at stadig fleire, ikkje minst journalistar, brukar st-passiv i presens, altså utan modalt hjelpeverb framom. Tre typiske døme: «kampen spelast seinare», «utstyret brukast» og «lista settast opp». Er dette tillate?

Svar: Reglane er som før. Passiv med -st kan berre brukast i infinitiv, med hjelpeverb, som i «det og det kan/skal/må gjerast».

I døma dine er passiven reint skildrande: «det og det blir (faktisk) gjort». Då brukar vi ikkje hjelpeverb, men bli (eller verte) pluss partisipp av verbet, slik: «kampen blir spelt», «utstyret blir brukt», «lista blir sett opp».

Hugsar ein berre at st-passiv ikkje kan stå aleine, går resten oftast av seg sjølv!

Til slutt: Det er viktig at ein ikkje lèt st-aversjonen gå ut over infinitiven eller den gruppa av verb som faktisk skal ha -st i alle former, som å møtast – møtest og å kjenne – kjennest. Desse verba finn du meir om på nettsidene våre, sjå «Verb som endar på -st» under «Skriveråd».

Sitatet

Kunsten å skrive er
kunsten å oppdage hva
du egentlig mener.

GUSTAVE FLAUBERT